

Александар Палавестра

*Одељење за археологију
Филозофски факултет
Универзитет у Београду
apalaves@f.bg.ac.rs*

Измишљање традиције: "винчанско писмо"*

Апстракт: Проблематични појам "винчанско писмо" односи се на извесне урезане орнаменте и знакове на керамици винчанске културе - једне од најзначајнијих "култура" у неолиту Југоисточне Европе. Употреба и злоупотреба овог феномена и самог термина "винчанско писмо" временом се мењала, те с једне стране речито сведочи о променама парадигми у европској археологији, док с друге указује на опасне контаминације археологије псеудоархеолошким идејама. У XIX и у првој половини XX века идеја о писму у неолитским културама југоисточне Европе понекад се појављивала као потврда кратке "историјске" хронологије и блискоисточних утицаја, што је као интерпретативна парадигма, потпуно срушено новом C-14 хронологијом. Осамдесетих година XX века идеја о "винчанском писму" појављује се у Србији поново, овог пута као измишљена традиција, из потпуно других – псеудонаучних кругова, жестоко подржана медијском кампањом. "Винчанско писмо" постаје централни мотив много ширег псеудонаучног покрета, где се откриће писма везује за праисторијску југоисточну Европу (наводно још од палеолита, мезолита, Лепенског вира, преко етрурског, лидијског и других истинских писама, па све до ћирилице и латинице). Наравно, такозвано "винчанско писмо" у немирним временима пољуљаних етничких идентитета и политичких превирања на Балкану, прераста у еклатантни пример злоупотребе прошлости у дневнополитичке сврхе. Нажалост последњих година појам "винчанског писма" – медијски лажно представљен као нова и равноправна интерпретативна парадигма – из псеудонауке се, по принципу спојених судова, прелива у ширу јавност, па чак и у археологију.

Кључне речи: измишљена традиција, винчанско писмо, неолит, етрурско писмо, Србија, псеудоархеологија

Измишљање традиције је познат антрополошки феномен. Смисао измишљене традиције је да успостави одређене друштвене или националне вредности конструисањем, углавном фиктивног, континуитета с прошло-

---

* Чланак је резултат рада на пројекту Министарства науке и технолошког развоја Републике Србије: "Интеркултурна комуникација у палеобалканским друштвима" (бр. 147040).

шћу. Како Ерик Хобсбом вели: "Историјска прошлост у коју се умеће нова традиција не мора да буде дуга толико да се протеже уназад до времена које магловито замишља" (Hobsbom 2002, 6). Феномен измишљања традиције у Србији, присутан је у многим областима, а наша антропологија, социологија, историографија и археологија нису га истражиле у мери коју заслужује. Несигурне, тешке, немирне и несрећне деведесете године XX века, биле су време када су набујале различите псеудонаучне интерпретације српске прошлости које су, махом, приказивале сјајну, величанствену и намерно прећутану и забашурену древност и величину "небеског народа". Наравно, мотив је чест, мање више уобичајен и типична је мешавина национал-романтизма, личне и колективне осујећености и параноидне теорије завере: некада велики и моћан народ (највећи и најстарији) подарио је читавом свету сва цивилизацијска открића: од точка и календара до писма и металургије (да набројим само нека од многих добротинастава). Међутим тај народ временом постаје мета злоћудних напада пакосних и завидљивих незахвалника којима је несебично дао све. Феномен измишљања славне прошлости уобичајен је код многих заједница управо у временима кризе и уздрманог националног и историјског идентитета. Код многих европских народа, у време упитаности, преиспитивања или формирања националног идентитета прибегавало се конструисању митске, величанствене националне прошлости. Она је пружала психолошко уточиште, ослонац или утеху угроженом националном идентитету. У време формирања европских нација у XVI, XVII, XVIII, па и XIX веку, радо се потезало за измишљеним келтским, германским, викиншким, традицијама, па чак и за дубљом прошлошћу (Trevor-Roper 2002, 27-64; Morgan, 65-148). Тако је, рецимо, чувени шведски полихистор Олаус Рудбек (Olaus Rudbeck, 1630-1702), крајем XVII века тврдио да су Швеђани потомци Атлантиђана (Rudbeck 1937). Словенски народи нису били поштеђени тог конструисања славне прошлости. Довољно је присетити се "Краљевства Словена" Мавра Орбина из 1601. године, или других историјских конструкција, које су крајем XVI и почетком XVII века, у време прераних и неоправдано пробуђених нада у слом Отоманског царства, струјале "словинским" светом (Самарцић 1968; 1993, 117-424; Радојчић 1940). У српској историографији национал-романтичари XIX века управо су се ослањали на Орбина, а данашњи псеудоисторичари, "новоромантичари" како их је назвао Радивој Радић, неуморно следе ту исту линију (Радић 2005).

Лепеза измишљених традиција, настала поглавито у различитим псеудонаучним радовима у протекле три деценије у Србији, веома је богата и разноврсна. Ретко да нека од омиљених универзалних псеудоархеолошких и псеудоисторијских тема није нашла своју српску варијанту (мада је због патриотског жара, у српској псеудонауци, посебно у псеудоархеоло-

логији, прилично запостављена, иначе веома популарна "деникеновшти-на", тј. идеја о древним астронаутима). Од програмске, епонимне, књиге "Срби народ најстарији" (Луковић-Пјановић 1990), преко "Сораба са Атлантиде" или *new age* кокетирања са словенском митологијом, паганизмом и "православљем пре хришћанства", па све до пирамиде на планини Ртањ, или обредних песама древних Срба из Индије, готово свуда се понавља исти митолошки образац о некој тајној, забрањеној и скривеној историји древног и некада моћног Српског народа.¹

У раскошном обиљу измишљених традиција и исконструисаних историја, једна псеудонаучна тема пробила се у сам врх интересовања шире јавности. Ради се о такозваном "винчанском писму". Штавише, забрињавајућа је чињеница да је то наводно неолитско писмо југоисточне Европе, тобож дешифровано (слободним асоцијативним методом), без икаквог научног утемељења, уз несебичну медијску подршку, прокрчило себи пут од маргиналне псеудонауке до гласила, форума и институција озбиљне науке и да је коначно постало термин који се, нажалост, сасвим легитимно, без наводника, употребљава у научним радовима.

Кратка историја идеје о "винчанском писму"

Да ли би хемичари данас пристали да воде озбиљну расправу о теорији флогистона? Или астрономи о геоцентричном систему, а геолози о томе да је земља настала 4004. године пре н. е.? Наравно да не би! Не би, зато што су то идеје које спадају у историју науке, које су биле некада уважаване, чак и врло логичне у свом контексту и времену, али су данас као парадигме превазиђене, чак и смешне. Зашто онда српски археолози дозвољавају да буду увучени у расправу о тзв. "винчанском писму" (или подунавском, лепенском, како вам драго). Зашто озбиљне институције (као Српска академија наука и уметности) пристају да им се, као актуел-

---

¹ Из обиља српске псеудонаучне литературе тешко је издвојити једно или два дела, а не огрешити се о друга. Ипак, навешћу два која због своје тежње ка синтетичности, могу бити добар узорак псеудонаучних стремљења у Србији. Једно је књига Петра Милосављевића "Српска писма" (Милосављевић 2006), која представља прилично свеобухватан преглед различитих "древних" српских и словенских писама. Друго је књига Драгољуба Антића "Винчанска стара Европа и Срби", која нас у потрази за континуитетом Срба води чак у далеку Хипербореју, "постојбину Индоевропљана" (Антић 2004). Било би неправедно не споменути и више тематских свезака "Митолошког зборника", који издаје "Центар за митолошке студије Србије" из Раче. С друге стране, веома успешну критику псеудонисторијских, "новоромантичарских" идеја, дао је Радивој Радић у својој књизи "Срби пре Адама и после њега" (Радић 2005).

на, наметне тема којој је место у музеју идеја, уз теорију флогистона или причу да керамика сама расте у земљи?

Погледајмо пре свега историју идеје о "винчанском писму". Винчанска култура је млађенеолитска култура названа по локалитету у близини Београда (Garašanin 1979; 1982, Chapman 1981). Простирала се на централном Балкану оквирно од 5300. до 4300. године пре н. е., а по неким убедљивим новијим подацима и краће, до 4650. (Bogić 2009). Знаке на винчанској неолитској керамици из Тордоша (данас у Румунији), Софија Торма констатује приликом својих ископавања 1879, а Хуберт Шмит почетком XX века прави чак и упоредну таблицу "писма" из Тордоша и писма са Блиског истока (Torma 1879; Roska 1941; Schmidt 1903, Renfrew 1976, 101-109). Не треба, међутим заборавити да говоримо о самим почецима стварања кратке, историјске хронологије засноване на типолошком паралелизму и на идеји "*ex oriente lux*", т.ј. о пресудном утицају блискоисточних цивилизација на стварање европског неолита. У том контексту идеја о неолитском писму на Балкану (које је преузето с Блиског истока) била је сасвим логична, очекивана и сматрана је потврдом ширег хронолошког контекста (Renfrew 1976, 101-109, 200-205). Први истраживач Винче, Милоје Васић је говорио о знацима на винчанској керамици и фигуринама називајући их различито током више деценија: "маркама" (и сматрајући их ознакама радионица, својине клана или породице), "урезаним знацима", "писменима", "писменим знаковима", "графитима", (Васић 1910; 1932; 1936). Иако је постепено мењао хронологију Винче, погрешно је доводећи у везу прво с егејским бронзаним добом, а потом с Јонијом VI века, Васић није експлицитно тврдио да су винчански знаци право писмо, иако би такав аргумент још како ишао у прилог његовом бизарном датирању. Псеудонаучни поборници идеје о великој, аутохтоној, писменој, прасрпској, винчанској цивилизацији као колевци европске писмености данас "патриотски" цитирају Васића и извлаче његове речи из контекста и времена у коме су настале (Кљакић 1993, 48-58). Они очигледно не знају да је Милоје Васић сматрао да је Винча позна, туђинска колонија из VI века пре наше ере, а не велелепна подунавска неолитска култура.

И касније систематизације тордошких и винчанских знакова и њихово "читање", такође се уклапају у кратку, Чајлдовску хронологију. Таблице из Тартарије у Румунији (Маккау 1969), иначе из проблематичног археолошког и стратиграфског контекста, управо су биле један од главних аргумената у прилог очувању традиционалног историјског хронолошког система. Макај се чак трудио да растегне хронологију како би балкански неолит повезао са блискоисточним писменим културама, што би објаснило формалну сличност таблица из Тартарије и блискоисточних писаних споменика (Renfrew 1976, 200-205). Поборници кратке историј-

ске хронологије у српској археологији нерадо су се одрицали тог хронолошког аргумента заснованог на таблицама из Тартарије, али је "радио-карбонска револуција", и калибрација C14 датума учинила да идеја о винчанској култури, као о директном дифузионом производу блискоисточних (прото)писмених цивилизација, изгуби сваки смисао (Garašanin 1979, 207; Renfrew 1976, 93-120). Већина српских археолога, чак и када се међусобно није слагала о пореклу неолита у југоисточној Европи, винчанске знаке није сматрала за писмо. Изузетак је Јован Тодоровић, који је знацима придавао већи значај (Тодоровић и Цермановић 1961). Тодоровић у тексту из 1969, говори о везама Егеје и Подунавља, али с тезом да су утицаји ишли у обрнутом правцу, с Балкана ка Блиском истоку (Тодоровић 1969). Наравно, један од најважнијих разлога за уздржан став већине српских археолога према хипотетичном неолитском писму је то што археолошка грађа заиста ничим не указује на то да су појединачни уреси на винчанској керамици и фигуринама ишта више од изолованих, несистематичних знакова. Тако је идеја о неком балканском неолитском "писму" у новом хронолошком и археолошком контексту балканске историје постала беспредметна. Барем је тако изгледало.

Повампирење теорија о "винчанском писму"

Како се теорија о винчанском писму повампирила? Ко је и како удахнуо нов живот једној старој теорији, која има своје угледно место у музеју превазиђених идеја? Године 1987, из научно крајње сумњивих извора (дневна штампа) почели су да пристижу извештаји о ванредном открићу неког проф. др Радивоја Пешића. Он је – како су писале новине – прочитао не само винчанско, већ и етрурско писмо, те је утврдио да је реч о истом језику (и писму), а то је, дабоме, српски (Пешић 1987).

Али Пешић је имао претходника. Био је то Светислав Билбија, наводни стручњак за етрурско писмо из мистериозног *Института за етрурске студије* у Чикагу (за који нико од етрурсколога није чуо). Билбија је био српски политички емигрант и избегао је у току Другог светског рата, прво у Италију, па у Америку (Милосављевић 2006, 34-41). У Чикагу је 1984. објавио књигу *Староевропски језик и порекло Етрураца* (Билбија 1984). У њој тумачи етрурски, а и многе друге древне језике уз помоћ ћирилице и српског језика. Био је веома импресиониран критским линеарним писмом и Артуром Евансом и право је чудо да није успео да сазна да је барем *линеарно Б* писмо прочитано. Билбија 1984. вели: "Дешифровање двају или више система писања откривених на Криту није до данас успело. Ти системи писања требали су да посведоче постојање замишљене пре грчке културе на острву Криту. То се није могло да докаже јер Гр-

ка као етничке националне јединице или народа није тада било" (Билбија 1984, 41). Дакле, Вентрис и Чедвик су били у заблуди! Билбија у причу о свом читању увлачи Лидијце, Ликијце и друге малоазијске народе, наравно и Етрурце, али сви су они, по њему, говорили једну древну варијанту српског (рашанског) језика, и наравно из њиховог писма директно је произашла ћирилица. Билбијино резоновање је врло једноставно, али је занимљиво као пример логичких грешака:

1. Сва етрурска слова личе на ћирилична, па је јасно да имају исту гласовну вредност.

2. Етрурски текстови се према томе једноставно могу прочитати примењујући ћирилицу.

3. Етрурска слова створена су према српским речима које почињу тим словом, а и графички личе на дати појам (акрофонија). Рецимо М је као усталасано МОРЕ, Д као ДОМ, У као УДИЦА или УВАЛА, Р као РАЛО итд.

4. Једном прочитани текстови, ма како необично звучали (ипак је то древни српски), потом се лако преводе помоћу сличних српских речи. Рецимо, ако се прочита *авлеши*, то личи на *авлијаши*, што ће рећи они који живе у истој *авлији*, значи *комшије* (нећемо ваљда ситничарити о томе да је *авлија* турска реч). И ето превода! Као и свако друго генијално откриће и ово је неизрециво једноставно! Један од забавнијих Билбијиних превода је: "*ала сита жар у Перуна*" (Билбија 1984, 143-146). Заправо, у питању је један од ретких лако читљивих етрурских натписа на фресци из Тарквиније (Tomb of Orcus), где су уз ликове богова дата и њихова имена *Aita* (Хад), *Phersipnai* (Персефона), и *Cerun* (Герион) (Wellard 1973, 141).

Вреди у целини пренети Билбијино читање златних таблица из Пиргија (Purgi). Иначе, значење тих плочица с краја VI века пре н.е. је у науци делимично познато захваљујући паралелном феничанском тексту: то је захвалница етрурског краља Цере (Thefarie Velianas), богињи Уни поводом његове треће године владања (текст међутим није дословно преведен на феничански па је само једна реч прочитана на етрурском: *ци* што значи три) (Bonfante and Bonfante 1983, 53; Robinson 1995, 152-154). Ево Билбијиног читања и превода:

"У ћириличној транслитерацији:

Таблица А

"и та- тмиа - икак – ђ е рам аз - вав а тие ће униал
аз тре с - жемиа са - мећ - жута - жебари е и – вели
а нас - зал - кло - вени аз - туру ће - мунис тас –
ђовас там е реска - илач ве - туле расе - наћ - ћи –

авил - ћоре ар - тежи амеи тале - илач ве - а лзасе –
нак - а тра нес - зилаћ ал - селе и тала - акн аз
верс - ита ним - Ће рам в е - а вил - е ниа ка -
пулум чваја.

Таблица Б

на, - жебарие - вел ииунас - жамуе клеве - е танал
мас ан - тиур уни ас - желаће - ва кал - тмиал а вил –
чвал - а моћ е - пулум чва - с но иаф.

Текст протумачен у српском језику:

Златна плочца А.

И та књига моја, срочена
овде је урезана, пошто се заветујем,
да вама који сте заједно,
ја даривам ову земљу,
то мећем злато себрима,
нека оно вели, да постало залог,
колонима задешеним ту,

Ја дајем овде суграђанима одредбу,
да се служе књигом
и записе род да зна,
Овде Рашани да се рађају на овом месту,
годинама земљу да ору, да тежате,
да би био одатле род који зна за се лози,

Но ако, да дара нестане,
силећи све да се селе,
да отимљу имовину,
пошто верза тих нема ође урезаних,

Знају похлепни,
ето, да нема онда злата,
да би их чувало,

Златна плочца Б.

Нека се рађа себарије много,
млади да замећу колевке,
нека укућани окупљају,
на жртвенику млађе,

Ја сам онај који жели,
да знају зачетак моје књиге,
Од похлепних да би се чувала,
та моћ и злато да чува се
оно од крађе."

Билбија после превода даје исцрпан коментар сваке речи. Рецимо: **и** је **и**, **та** је **та**, **тмиа** је књига. Зашто књига? Па - **том** и **миа** (**моја књига**) - **томија** - **томиа** - **тмиа**. Као у италијанском. **Икат** је **ицати**, изговарати слово по слово. **Ђ** је **ође**, **овде**. **Е** је **је**. **Рам** је **бакар** по италијанском *ra-me*, али овде заправо значи **урезано** (урезано у бакар, макар су плочице златне), уосталом на српском се каже **урамљено**. Само се треба сетити. Е сада, Билбија је на таблицама пропустио да препозна чувену реч **ђерам**, коју ће касније пронаћи проницљиви проф. Пешић. Такође је потпуно занемарио реч **колувени**, која ће за једног потоњег истраживача српско-етрурских веза бити судбоносна (Билбија је читао **кло**, тј. **колони** они који обрађују земљу и **вени** - **задесити се**, по латинском – врло непатриотски).

Билбији се мора признати марљивост. Његова књига има готово три стотине страна, а примењујући свој бизарни систем он је темељно описао своје "читање" многих етрурских натписа.

А онда се појавио проф. Пешић. Неколико година по објављивању Билбијине књиге у нашој штампи почињу да се појављују сензационалне вести о Пешићевом дешифровању етрурског, али и винчанског писма. Пешић у својим првим наступима и новинским текстовима није много спомињао Билбијино откриће. Истина, у књизи *Винчанско писмо* (приређеној и штампаној после Пешићеве смрти) објављен је један кратак и млак приказ Билбијиног рада (Пешић 1995, 75-76), а Билбијино име спомиње се и у списку илустрација. Али зато Пешић спремно прихвата Билбијин метод "читања" етрурских текстова, само га усавршава (не одајући дужно поштовање свом претходнику). Сујете и присвајања туђих "открића" очигледно има и у псеудонауци. На једном јавном предавању саопштава: "Етрурски корени речи су словенски, а археолошка документација за ово толико је наметљива да се не може пренебрегнути".² Пешићево читање плочица из Пиргија засновано је на Билбијином, међутим није исто. Транслитерација се прилично разликује, а превод још и више. Врло је симптоматично и политички актуелно читање. Још и тада су Србе суседи издавали и остављали на цедилу.

Слободан (Пешићев) превод: "И та тама донесе сву беду неутешну и нагна на размишљање о разарањима као да и богиња баци проклетство

² А.П., личне забелешке.

на нас СЛОВЕНЕ који су овде живели а ви пођосте у бекство и напусти-
сте и нас и сву земљу РАШАНСКУ и предасте нас разјареним ИТАЛИ-
МА целу земљу и све нас сада расуте по ИТАЛИЈИ у беди издате од сво-
јих вођа који не помислише на своје нараштаје и све СЛОВЕНЕ који су
могли имати срећну судбину па нека је хвала тим издајничким синовима"
(Пешић 1995, 51-62, Т. V).

Пешић није био акрибичан као Билбија па нам је ускратио коментаре
сваке речи. Међутим откривени су (добри) Словени и (зли) Итали. А на-
учили смо и да се на древном српско-етрурском **хвала тим издајнич-**
ким синовима каже **гулишч чва сниуф**. Може устробати! Дакле, етрур-
ски, тј рашански, почео је да говори готово свако. Суочен с таквом нело-
јалном конкуренцијом Пешић се врло брзо оканио етрурског. Њега су
очекивала већа дела.

Но, пре свега: ко је био Радивоје Пешић? Његова личност стално нам
измиче. Пошто у његовим књигама нема биографских података, погле-
дајмо шта о њему пишу други. Како каже један његов биограф: "Радиво-
је Пешић (1931-1993). Родио се у Велесу, у Македонији. Средином 60-
тих отишао у Италију. Тамо постао универзитетски професор. Открио
винчанско писмо, превео Велесову књигу. Умро у Бечу. Његов значај
схваћен је тек после његове смрти" (Милосављевић 2006, 33). Каква
штура биографија таквог великана! Новине су о њему извештавале изда-
шније, али контрадикторно, наводећи различите институте и универзи-
тете на којима је Радивоје Пешић наводно радио: истичу се Institut di
Balcanologia, Roma /Trieste; Институт за оријенталне студије у Арецу, In-
stituto degli studi orientali, Milano, Катедра за оријенталну археологију
Универзитета у Фиренци... Писало се чак и да је стручњак за оријентал-
ну палеонтологију (Станковић 2004) и да је због дешифровања винчан-
ског писма морао да бежи из Србије у Милано и Рим (Јовановић 2004).
Богата и разбокорена каријера, нема шта. Само што, нажалост, нигде ни-
је доступна његова проверљива научна биографија и библиографија која
би га квалификовала за овако престижна и угледна места, па се не треба
чудити ако на италијанским универзитетима нико није чуо ни за многе
од наведених катедара и института, а немоли за професора Пешића.

Погледајмо пре свега Пешићев најзначајнији, "прекретнички" рад.
Објављен је у постхумно приређеној књизи Пешићевих новинских чла-
нака 1995. године (*Винчанско писмо*) (Пешић 1995). У књизи, осим "но-
сећег" текста о винчанском писму има још неколико новинских текстова
о азбуци Лепенског Вира, пореклу етрурског писма (читавих 11, 5 стра-
на) као и разних мањих варијација на те три теме. У главном тексту (од
осам страна) *Винчанско писмо*, Пешић прве три стране посвећује истори-
јату истраживања Винче и хронологији с посебним освртом на С14 дату-
ме (застареле и некалибрисане), да би закључио да се хронологија вин-

чанске културе креће "између V и IV миленијума пре н.е.". Потом даје историјат истраживања на Бањици где је, како каже, нађено 150 фрагментата са утиснутим словима и натписима, а и цитира и интерпретира ауторе А. Цермановић и Ј. Тодоровића. Пешић је још користио стару, некалибрисану хронологију, па је закључио да је између винчанског и протосумерског писма само 373 године разлике (у корист Винче). Коначно, на преостале три стране свог епохалног чланка Пешић се даје у закључивање. Прегледао је детаљно керамичке фрагменте, преписао, снимио и класификовао материјал. Најбоље је цитирати његове закључке:

"Керамичке фрагменте са словима, урезима и натписима из Винче, Бањице и других археолошких локалитета који припадају винчанској култури прегледао сам детаљно, преписивао и снимио и извршио класификацију материјала. Том приликом сам установио да винчанско писмо располаже с неколиким верзијама (или школама) својих словних знакова. Из већег броја знакова издвојио сам 57 карактеристичних. Од тог броја препознатљиво је 14 слова која се могу сврстати у вокале. Међутим, поновном анализом може се доћи само до пет које бисмо могли прихватити као вокале, док остале можемо сматрати њиховим варијантама. И међу осталима, које бисмо сврстали у консонанте, можемо пронаћи варијанте, тако да би њихов укупан број износио 43. Према томе, винчанско писмо би имало азбуку од укупно 26 слова. Али поред словних знакова, који сваки за себе има своју гласовну вредност, у винчанском писму наилазимо и на лигатуре. Лигатуре су такође веома препознатљиве. Ми смо у нашој табlici издвојили 23 лигатуре, које најбоље приказују принцип на основу кога су винчански писари стварали своје лигатуре, тако да се увидом у овај преглед могу препознавати и друге, нове лигатуре. Веома је карактеристично, и то ћемо истаћи одмах, да у винчанском правопису имамо и примену тачке, једне или више, које се налазе усред речи, што ће бити касније уочљиво и у писмености потоњих цивилизација" (Пешић 1995, 22-23).

Никад епохалније откриће није изведено тако једноставно, нити описано тако хладнокрвно неаргументовано и језгровито, у једном пасусу: прегледао керамичке фрагменте, побројао слова, одредио консонанте, вокале, варијанте и лигатуре. Наравно, то "прегледао керамичке фрагменте" односило се углавном на илустративне табле у књизи о неолитској Бањици (Тодоровић и Цермановић 1961, 41-43, Т. XXXII-XXXIV; Todorović 1969, 77-84, Pl. I-XII). Шта ту има тешко? Све је то лепо сам Пешић дешифровао и прочитао и то без камена из Розете. Потом је кроз "компаративну анализу" закључио да сличних знакова има у различитим писмима широм света: Брама, линеарно А, линеарно Б, кипарско, старофеничанско, старогрчко, западносемитско, рунско и глагољичко. Највише сличности, наравно, има са српском ћирилицом – чак двадесет подударних слова, а "целокупна етрурска азбука садржана је у винчанском писму". Пешић закључује: "Из овога произилази да су остали народи у ве-

ћој или мањој мери преузимали знакове за своје писмо од винчанског директно или индиректно. Неки знаци су пренети са својим идентичним обликом, неки су стилизовани, док је од неких преузето само надахнуће. У сваком случају, винчанско писмо је било извор писмености за многе цивилизације или су под његовим утицајем настале бројне писмености с обзиром на његову најранију појаву" (Пешић 1995, 23-24).

Дакле, то је то! То је тај епохални текст на који се, ево већ више од две деценије позивају толики национал-романтичарски аматери и стручњаци различитих профила. Вероватно га нико није ваљано ни прочитао. Или нико није претпоставио да то није резиме неког огромног корпуса грађе, студије објављене рецимо у Италији, под чијом тежином крчкају масивни храстови столови у светским библиотекама. Није то ни кратки увод неког опсежног дела о компаративној анализи писмености. Ништа од тога, ово је читава фамозна студија о винчанском писму. Ту, на тричетири стране (крупног слога) је сва наводна грађа, аргументација, хипотезе, тестирање, компаративне анализе, синтеза. Све је ту, боље речено ничег нема! Тањушан новински чланчић, готово дирљиво аматерски наиван и неаргументован.

Како је то такозвано *винчанско писмо* "дешифровано"? Метод је прилично једноставан и заснован је на универзалној људској склоности (*парейдолиа*) да препознаје обрасце и тамо где не постоје ("лице" на Марсу, препознавање животиња и фигура у облацима или напуклинама у стени, или у природним шарама на камену) (Nickell 2004). Један од најпознатијих примера "читања" природних напуклина у стени је *Рунамо* натпис у Шведској, који је деценијама био "читан" на различите начине док чувени дански праисторичар Јенс Ворсе (Jens Worsaae), још у XIX веку није убедљиво показао да је у питању савим обичан природни, геолошки феномен и да никаквих тајанствених руна на стени и нема (Andersson 1947). У случају "винчанског писма" образац су "слова" која су Пешић и други "дешифранти" препознали у орнаментима, огреботинама или различитим знацима угребаним на неолитској керамици.

После "дешифровања" винчанског писма све је било лакше. Отворили су се невиђени нови правци истраживања. Пешић и његови сарадници могли су да читају све! И указивала су им се миракулозна открића: старост писмености се неочекивано продубљивала, а где чуда, кључни докази за то потицали су баш са српске територије. "Прочитана" је азбука Лепенског вира, и "откривена" мезолитска писменост. Погледајмо Пешићево објашњење древне мезолитске азбуке: "На Лепенском виру нашли смо три знака. Они су од камена постављени или укопани крај жртвеника. Њихови облици су **A, Δ, Λ**. Посматрани из различитих углова они мењају своју форму, а самим тим сугеришу и нову садржину. Промена светлости (у различито доба дана) учествује у овом процесу, што доводи до то-

га да се они раздвајају и спајају, или уз промену позиције посматрања компоњују нову форму, што им потом даје нову садржину. Овај процес упућује на бесконачност" (Пешић 1995,13). Ех, ти генијални "Лепенци". Само са три црте могли су да напишу свашта. И то онда ујутру значи једно, у подне друго, а увече треће. А ако се гледа наглавачке, нешто савим друго. Понесен тим открићем Драган Јацановић, археолог из Пожаревца, (доскорашњи председник праисторијске секције Српског археолошког друштва), ускликнуо је: "Немогуће је, једноставно, да једна таква цивилизација као што је цивилизација Лепенског вира (...) није имала систем записивања и комуницирања неком врстом писма. Нико нам не даје за право да тврдимо како писмо није постојало!" (Тодоровић 2004, 8).

Међутим, није се ни ту стало. Вредни истраживачи предвођени Пешићем зашли су и дубље у прошлост. На локалитету Љутовница сарадници непознатог "Словенског института" из Прохора Пчињског, открили су 1992. трагове писмености из *"раног палеолита, ашелске епохе, старе између 700.000 и 160. 000 година"*. О томе је документацију поднео Пешићев сарадник Љубомир Кљакић, а брујале су све новине. Пешић је био руководилац истраживања, а анализа је обављена у "Архиву Кљакић" у Београду. Не само да је у питању била писменост, већ и календар и космички троугао. Неки знаци и симболи *"имају микроскопску структуру па се не могу читати без помагала"*. А нису сви знаци урезани. Неки су *"уписани техником хемијског наношења"* и дабоме, *"под различитим светлосним условима, читава површина емитује другачију поруку"* (Кљакић 1993, 182, Т. XLI, XLII).

Симптоматична је измишљена прича из Пешићеве биографије о прогањеном научнику, кога је, због његових открића, моћна српска званична археологија чак тобоже изгнала из земље. Анкета коју је – поводом наведеног Пешићевог открића – спровео часопис "Галаксија" 1987. године, показала је две интересантне чињенице. Једна је да је огромна већина најпознатијих југословенских археолога у потпуности одбацила Пешићеву идеју о винчанском писму (Драгослав Срејовић, Милутин Гарашанин, Алојз Бенац, Боривој Човић, Никола Тасић итд.). Друга је да нико од бројних учесника анкете није до појаве фељтона у "Борби", ни чуо за Радивоја Пешића и његове наводне радове (Stojančev 1987).

Значајно је, међутим, да је та идеја о прасрпској азбуци *винчаници* потом злоћудно метастазирала и нашла плодно тле у квазиисторијској, квазилингвистичкој и квазиархеолошкој бајци о великом и моћном српском народу, који је у прошлости читавом незахвалном свету несебично подарио своја цивилизацијска открића (неолитизацију, писмо, металургију, итд.). Наравно, модел је познат и не нарочито оригиналан. До у длаку подсећа на разне сличне националистичке злоупотребе науке, од чега ваља поменути само најпознатију Косинину индогерманску теорију, коју је

тако вешто користио нацистички Аненербе (*Ahnenerbe*) (моћна SS организација за очување и промовисање немачког културног наслеђа) (Arnold 2006). Интересантно је да је Аненербе био широко отворен ка свим алтернативним и псеудонаучним темама, уколико су потврђивале или промовисале идеју о германској супериорности, од мистике, тражења светог Грала, до експедиција на Тибет, Исланд (Тула), алтернативних теорија о Хипербореји, леденом добу, Антарктику итд. (Levenda 2005, 157-220). Занимљиво је да се данас поборници тезе "Срби народ најстарији" у јавности стално боре с представницима "званичне" археологије, као с експонентима "дириговане нордијске теорије". У питању је чест механизам одбране, у психологији познат као пројекција. Тешко би било побројати све деривате Пешићевог "открића" у популарној псеудонаучној литератури. Појавили су се чак и специјализовани издавачи и часописи посвећени искључиво тој проблематици. Али на то јавност свакако има право, као и на летеће тањире и Атлантиду.

Много је значајније то што су неке озбиљне научне институције отвориле своја врата ватреним поборницима "винчанског писма", вероватно у страху да би у противном могле да буду проглашене за тврдокорне, конзервативне и догматске. То је имало далеку последицу. Српска академија наука и уметности (Огранак у Новом Саду) организовала је, у сарадњи с тајанственим калифорнијским "Археомитолошким институтом" (Institute of Archaeomythology, Sebastopol, USA), скуп *Знакови цивилизације* (од 24.-29. маја 2004.). О резултатима скупа могло би се доста расправљати, али један од најочитијих је да су поштоваоци лика и дела Радивоја Пешића били задовољни пошто је "винчанско писмо", како су сматрали, новосадским скупом верификовано у најпрестижнијој српској научној установи. Додуше, разгневио их је нови назив "подунавско" или "дунавско" писмо, који су користили амерички археомитолози, уместо већ усвојеног "винчанско писмо". У веома угледном и најстаријем српском часопису "Летопису Матице српске" појавио се и приказ скупа из пера извесног Александра М. Петровића, филозофа и библиотекара, аутора књиге "Праисторија Срба" (Петровић 2004). На страну што је Петровић у свом приказу утврдио да је линеарно Б писмо 1500 година старије од линеарног А писма (Петровић 2004, 475). Значајно је, међутим, што он поздравља то што су и археолози, као академик Богдан Брукнер и Андреј Старовић прихватили Пешићеву истину: "Похвално је што је Брукнер потпуно променио мишљење захваљујући читању књига Марије Гимбутас (...) сијао је од задовољства, али није нашао за сходно да се, бар посредно извини (...) Неспорно је да би и Пешић оваквим скупом, као научник, био презадовољан (...) Винчанска култура је без сумње, потврдио је Старовић са убеђењем које је као свеж дах унео у скуп и Вин, имала систем писмене комуникације који је свима био доступан" (Петро-

вић 2004, 479-480).

Уз скуп је била организована и изложба неолитских артефаката с наводним знацима и натписима. Чак и најмаштовитији тешко да су на изложеним предметима и фрагментима керамике могли видети и знакове, а неколико писмо или текстове (Старовић 2004). Било је ту геометријске орнаментике, свакако и апстрактне симболике (присутне у свакој уметности и универзалном људском изразу), ту и тамо по нека угребана укрштена линија која је могла бити тренутни или трајнији знак и којој би се могло придавати најразличитије значење, али писма не!

Тек када је у, такође угледном, љубљанском археолошком часопису *Documenta Praehistorica* 2005. објављен блок текстова о неолитским знацима (по сличним критеријумима избора аутора као и за новосадски скуп), откривени су и теоријски оквири за препознавање "подунавског" односно "винчанског" писма. Марко Мерлини, италијански новинар, члан Археомитолошког института и аутор пројекта "Праисторијско знање" (*The Prehistory Knowledge*) је у дужем тексту навео семиотички приступ особеностима "подунавског писма", где је између осталог објаснио зашто се знаци писма тешко могу разликовати од орнаменталних мотива: "Писање и украшавање могу бити изведени тако да преносе поруке или пакете информација. Целокупан поглед на свет праисторијских земљорадника изражавао се кроз орнаментику: земља и подземни свет, небо, Сунце, Месец, звезде, биљке, животиње и људи... Проницљиви посматрачи могу да виде читаве "текстове" сачињене од орнамента: пада киша, жито пада на земљу, ниче... (Видеико 2002) (...) Неки знаци (на пример А, В, М, Х, +, као и поједини натуралистички мотиви као што су сунце, киша, птица, дрво) могу, у зависности од контекста, бити знакови писма или декорација (Гимбутас 1999). Знакови писма и декорација могу да живе скупа на истом објекту (...). И знакови писма и декорација могли су бити створени из естетских разлога." (Merlini 2005, 239, 241). С оваквим критеријумом заиста није тешко видети писмо било где. Чак и у облацима. Мерлинијева хипотеза је прави пример Поперовске лоше хипотезе која ништа не забрањује, те је научно и информатички потпуно невалидна и некорисна (Popeg 1972). Заправо она је сасвим ненаучна јер је није могуће ни у принципу побити, пошто по Мерлинијевим мерилима све може да буде истовремено орнамент, знак и писмо.

У истом маниру безобалног критеријума, у који се све може уклопити, Мерлини констатује: "Подунавско писмо је веома древан систем писања, те се вероватно састоји од мешавине логограма, идеограма, пиктограма, и неких ограничених фонетских елемената који су били повремено и маргинално означавани. Логограми, идеограми и пиктограми изведени су из језика апстрактних симбола" (Merlini 2005, 241). При томе пренебрегава чињеницу да је код настаријих аутономних писама (клинасто, египатско, ки-

неско и мајанско) представљање речи имало когнитивни приоритет над представљањем гласова, а да је у свим познатим писмима апстрактни облик увек представљао познију фазу у развоју писмености. Како истиче лингвиста Вања Станишић: "Упрошћени апстрактни облици представљају хронолошки млађу фазу у еволуцији писма, којој у случају аутохтоне писмености увек претходи цртежно писмо, а те прве фазе у Винчанској култури нема" (Станишић 1996, 434). Станишић је у неколико радова убедљиво показао да је такозвано "винчанско писмо" у најбољем случају неспоразум и да заправо винчански изоловани и разнородни знаци не могу представљати никакво писмо (Станишић 1992, 1996, 2002).

Релативизирање и растезање критеријума који потом омогућава да се све може прогласити писмом види се и у раду Андреја Старовића у тематском блоку посвећеном неолитским знацима у часопису *Documenta Praehistorica*. Старовић поводом "винчанског писма" вели: "Коначно, окренуо бих се ка антрополошким, чак и палео-социолошким аспектима кључног питања: писмо или не? Можда је изненађујуће, али то питање постаје безначајно. Другим речима, за некога ко би желело да даље расправља о значају самог феномена сасвим је довољна чињеница да је у питању уобичајен систем писмене комуникације." Било би занимљиво сазнати којим то "палео-социолошким" методом Старовић прво закључује да је дилема – да ли је у питању писмо или не – заправо небитна, да би у истом пасусу – без икаквих доказа – непобитно констатовао да је "винчанско писмо *уобичајен систем писмене комуникације*" (*regular system of written communication*) – другим речима писмо (Starović 2005, 259). Вероватно очекује да му верујемо на реч.

"Царево ново одело" или измишљање традиције

Писмо подразумева знаке који имају независно значење разумљиво другима без усменог објашњавања. Колин Ренфру оправдано истиче да су знаци у балканском неолиту, као и на многим другим местима и у другим временима, вероватно били "*приватна шифра чије је значење било разумљиво само грнчару који ју је измислио*" (*a private code, significant only to the potter who made it*) (Renfrew 1973, 204). По Ранку Бугарском писмо је "систем комуникације међу људима путем конвенционалних видљивих знакова, нарочито језичких", али како истиче, "под писмом можемо сматрати језичке јединице на различитим нивоима структуре језика" (Бугарски 1997, 10). Писмо углавном означава РЕЧИ које се могу ИЗГОВАРАТИ, а не појмове. Постоји наравно и појмовно писмо, али оно није апстрактно. Винчански знакови су – чак и када би прихватили више него сумњиву грађу и "препознавање" знакова међу мноштвом ор-

намената, симбола и случајних огреботина – исувише апстрактни и геометризовани да би били и појмовно писмо (где су појмови и речи?). С друге стране ти знаци су исувише малобројни, хетерогени, изоловани и несистематични, без и једног текста, реченице, па и речи, да би били гласовно, фонетско писмо.

Неко мора рећи да је све то, почевши од "генијалног Пешићевог открића", само једно **царево ново одело**. На основу досадашње евиденције може се закључити да винчанског писма нема. Чак ни протописма! Након изложбе у Новом Саду (и објављеног каталога) рекао бих да углавном, осим спорадично, нема ни знакова. "Винчанско писмо" је само једна карика у ланцу различитих измишљених традиција, које бујају увек у околностима уздрманог идентитета неке заједнице, као сурогат легитимитета и цемент националне и социјалне кохезије (Hobsbom 2002, 22; Hobsbom 2002a, 442). Ерик Хобсбом, одговарајући на питање какву корист могу историчари да извуку из проучавања измишљене традиције, вели: "Измишљене традиције су важни симптоми и према томе индикатори проблема који другачије не би могао да се препозна и развојног тока којег би иначе било тешко идентификовати и датирати. Оне су доказни материјал. (...) Студије измишљених традиција не могу бити раздвојене од широким студија историје друштва, нити се може очекивати да се развију много изван обичног откривања таквих пракси, све док оне нису интегрисане у шире студије" (Hobsbom 2002, 22). "Винчанско писмо" и друге сличне измишљене традиције и псеудоисторијске и псеудоархеолошке теме заиста ће ући у шири домен научног интересовања антропологије, историографије, археологије и социологије али на жалост "новоромантичара", не као нова и озбиљна интерпретативна парадигма, него као већ виђен, али озбиљан симптом и индикатор поремећаја у српском друштву.

Литература

- Andersson, I. 1947. *Skånes historia, till Saxo och Skånelagen*. Stockholm: P. A. Norstedt & söners förlag.
- Антић, Д. 2004. *Винчанска стара Европа и Срби*. Београд: Пешић и синови.
- Arnold, B. 2006. "Pseudoarchaeology and nationalism: essentializing difference". In *Archeological Fantasies*, ed. G. G. Fagan, 154-179. London and New York: Routledge.
- Билбија, С. 1984. *Староевропски језик и писмо Етрураца*. Chicago: Institute for Etruscan Studies.
- Bonfante, G. and Bonfante, L. 1983. *The Etruscan language: an introduction*. Manchester: Manchester Univeristy Press.
- Bonfante, G. and Bonfante, L. 2002. *The Etruscan language: an introduction. Revised edition*. Manchester: Manchester Univeristy Press.

- Borić, D. 2009. Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans. In *Metals and Societies: Studies in Honour of Barbara S. Ottaway*, eds. T. Kienlin and B. Roberts, 191-245. Bonn: Dr Rudolf Habelt GmbH.
- Бугарски, Р. 1997. *Језик у друштвеној кризи*, Београд: Чигоја.
- Vassits, M. 1910. Die hauptergebnisse der prähistorischen Ausgrabung in Vinča im Jahre 1908. *Prähistorische Zeitschrift* II/1: 23-39.
- Васић, М. 1932. *Праисторијска Винча I*, Београд: Државна штампарија.
- Васић, М. 1936. *Праисторијска Винча II-IV*, Београд: Државна штампарија.
- Garašanin, M. 1979. Centralnobalkanska zona. In *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, vol. II, ur. A. Benac, 79-212, Sarajevo: Svjetlost.
- Garašanin, M. 1982. The Stone Age in the Central Balkans; The Eneolithic period in the Central Balkans. In *Cambridge Ancient History Vol. III. Part 1*. 75-135; 136-162. Cambridge: Cambridge University Press.
- Јовановић, Д. 2004. Потапање Пешића, *Нин* 20. 05. 2004: 76.
- Кљакић, Љ. 1993. *Ослобађање историје. Почетак пута*. Београд: Архив Кљакић
- Levenda, P. 2003. *Unholy Alliance*, London, New York: Continuum.
- Луковић-Пјановић, О. 1990. *Срби... народ најстарији*, I, II. Београд: Досије.
- Makkaу, J. 1969. The late neolithic Tordos group of signs. *Alba regia, Annales Musei Stephani regis (Székesfehérvár)* 10: 9-50.
- Merlini, M. 2005. Semiotic approach to the features of the "Danube script". *Documenta Praehistorica XXXII*: 233-251.
- Милосављевић, П. 2006. *Српска писма*. Бања Лука: Бесједа.
- Morgan, P. 2002. Od. smrti do lepog pogleda: lov na velšku prošlost u doba romantizma. U *Izmišljanje tradicije*, ur. E. Hobsbom i T. Rejndžer, 65-148. Београд: Библиотека XX век.
- Nickell, J. 2004. Rorschach Icons. *Sceptical Inquirerer* 28. 6, November/December 2004.
- Пешић, Р. 1987. Порекло етруског писма; Рукопис увежбане руке; Тајно писање за упућене; Одгонетање језика. *Борба* 11 -14. 05. 1987.
- Пешић, Р. 1995. *Винчанско писмо и други граматолошки огледи*. Београд: Пешић и синови.
- Петровић, А. 2004. Винчанско писмо и знаци цивилизације, *Летопис Матице српске* 180/474, св. 4, октобар 2004: 474-486.
- Popper, K. 1972. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Hutchinson.
- Радић, Р. 2005. *Срби пре Адама и после њега* (друго, допуњено издање). Београд: Стубови културе.
- Радојчић, Н. 1940. *О тобожњем словенском пореклу цара Јустинијана*, Глас САН 184/93: 177-191.
- Renfrew, C. 1976. *Before Civilization: The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Robinson, A. 1995. *The Story of Writing*. London: Thames and Hudson
- Roska, M. 1941. *Die Sammlung von Zsofia Torma in der Numismatisch-Archeologischen Abteilung des Siebenburgischen Nationalmuseums*. Koloszvárt (Cluj).
- Rudbeck, O. 1937. *Atlantica*. Upsala af Stockholm: Amquist och Wickels.

- Самарцић, Р. 1968. Краљевство Словена у развоју српске историографије. У *Мавро Орбин, Краљевство Словена, СІХ – СХХХVІ*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Самарцић, Р. 1993. Срби у ратовима Турске до 1683. У *Историја српског народа* III/1, 117-424. Београд: Српска књижевна задруга.
- Stanišić, V. 1992. Vinča-Schrift oder Vinča-Zeichen. *Balkanica* XXIII: 187-197.
- Станишић, В. 1996. О типологији писма: писмо и претписмо. *Српски језик* 1/2: 432-441.
- Станишић, В. 2002. Типолошка проблематика класификације писма. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIV/1-2: 41-57.
- Станковић, Р. 2004. "Беловодска писменица" најстарија скулптура. *Политика*, 19. 05. 2004: А10.
- Старовић, А. (ур.) 2004. *Знаци цивилизације. Каталог изложбе*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, огранак у Новом Саду, Institute of Archeomythology (USA).
- Starović, A. 2005. If the Vinča script once really existed who could have written or read it? *Documenta Praehistorica XXXII*: 253-260.
- Stojančev, S. 1987. Razlike u mišljenjima, *Galaksija* 183: 14-15; 44.
- Schmidt, H. 1903. "Tordos". *Zeitschrift für Ethnologie* XXXV: 39-41; 438-469.
- Todorović, J. 1969, Written signs in the Neolithic cultures of southeastern Europe. *Archeologia Jugoslavica* X: 77-84.
- Тодоровић, Ј и А. Цермановић, 1961. *Бањица. Насеље винчанске културе*. Београд: Музеј града Београда.
- Тодоровић, С. 2004. Претеча писма. *Политика* 17. 05. 2004: А8.
- Torma Z. 1879. *Hunyadmegyei neolith kokörszakkbeli telepek*. Koloszvárt: Erdélyi Muzeum.
- Trevor-Roper H. 2002. Izmišljanje tradicije: brđanska tradicija Škotske. U *Izmišljanje tradicije*, ur. E. Hobsbom i T. Rejndžer, 27-64. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Chapman, J. 1981. *The Vinča Cultuire of South East Europe*, British Archaeological Reports, International Series 117, Oxford: British Archaeological Reports.
- Hobsbom, E. 2002. Uvod: kako se tradicije izmišljaju. U *Izmišljanje tradicije*, ur. E. Hobsbom i T. Rejndžer, 5-25. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Hobsbom, E. 2002a. Masovna proizvodnja tradicija: Evropa 1870-1914. U *Izmišljanje tradicije*, ur. E. Hobsbom i T. Rejndžer, 383-448. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Wellard, J. 1973. *The Search for the Etruscans*. London: Cardinal.

Aleksandar Palavestra

The Invention of tradition: Vinča script

The problematic term *the Vinča script* denotes a number of incised ornaments and signs on the surface of the pottery of the Vinča culture – one of the most important "cultures" of the South Eastern European Neolithic. The modes of use and abuse of this phenomenon of and the very term *the Vinča*

script have changed through time, eloquently testifying about the paradigm shifts in the European archaeology, at the same time indicating dangerous contaminations of archaeology by pseudo-archaeological ideas. During the 19th and first half of the 20th century, the idea of a script in the Neolithic cultures of South Eastern Europe surfaced occasionally as an argument for the short "historical" chronology and Near Eastern influences. During the 1980s the idea of *the Vinča script* emerges again in Serbia, this time, as an invented tradition, from the pseudo-scholar circles, and is massively supported by the media. *The Vinča script* becomes the central motif of a much larger pseudo-scholar movement: the invention of script is linked to prehistory of South Eastern Europe, allegedly from Palaeolithic, Mesolithic, Lepenski Vir, over the Etruscan, Lydian and other scripts, down to Cyrillic and Latin letters. Unfortunately, over the last years the term *the Vinča script* – falsely represented by the media as a new and equally valid interpretive paradigm – seeps into the general public discourse, and even into archaeology itself.

Key words: Invention of tradition, Vinča script, Neolithic, Etruscan script, Serbia, Pseudoarcheology

Aleksandar Palavestra

L'Invention d'une tradition: l'"écriture de Vinca"

La notion problématique d' "écriture de Vinca" s'applique à certains ornements incisés et signes sur la céramique de la culture de Vinca – l'une des "cultures" les plus importantes du néolithique de l'Europe du Sud-Est. L'emploi et l'abus de ce phénomène et du terme même d' "écriture de Vinca" ont évolué avec le temps, et c'est ainsi que d'un côté ils témoignent éloquemment des changements de paradigmes dans l'archéologie européenne, alors que de l'autre côté ils rendent compte des contaminations dangereuses de l'archéologie par des idées pseudo-archéologiques. Au 19e et dans la première moitié du 20e siècle, l'idée d'une écriture dans les cultures néolithiques de l'Europe du Sud-Est apparaissait parfois comme la confirmation de la courte chronologie "historique" et des influences proche-orientales, ce qui, en tant que paradigme interprétatif, a été complètement anéanti par la nouvelle chronologie S-14. Dans les années 80 du 20e siècle, l'idée de l' "écriture de Vinca" apparaît à nouveau en Serbie, cette fois comme une tradition inventée, venant de tout autres cercles – pseudo-scientifiques – et fortement encouragée par une campagne médiatique. L' "écriture de Vinca" devient le motif central d'un mouvement pseudo-scientifique bien plus large, où la découverte de l'écriture est associée à la préhistoire de l'Europe du Sud-Est (prétendument depuis le paléolithique, le

mésolithique, Lepenski vir, en passant par l'écriture étrusque, lydienne et d'autres écritures authentiques, jusqu'aux alphabets cyrillique et latin). Naturellement, la prétendue "écriture de Vinca" dans les temps troublés des identités ethniques ébranlées et de l'effervescence politique dans les Balkans, devient un exemple éclatant du détournement du passé à des fins politiques momentanées. Malheureusement, ces dernières années la notion d' "écriture de Vinca" - faussement présentée dans les médias comme un paradigme interprétatif nouveau et également valide – selon le principe des vases communicants, déborde le cadre de la pseudo-science pour se répandre dans le discours public, et même dans l'archéologie.

Mots-clés: tradition inventée, écriture de Vinca, néolithique, écriture étrusque, Serbie, pseudo-archéologie

Primljeno 23.03.2010.

Prihvaćeno 29.03.2010.